

Повторюючись від одного роману до іншого, вже втративши свою викри-
вальну та новаторську гостроту, політкоректна перспектива стає передбачуваною
і, з естетичної точки зору, сьогодні навряд чи може претендувати на оригіналь-
ність. Крім того, перетворившись на «політкоректність заради політкоректності»,
не спонукаючи до аналізу проблемних питань, ця ідеологічна тенденція, іноді па-
радоксальним чином, перешкоджає включенню в історіографічний роман серйоз-
ного й актуального політичного виміру, а також зумовлює небезпеку порушення
рівноваги історичної перспективи.

Бібліографічні посилання

1. *Хабермас Ю.* Модерн – незавершений проект / Юрген Хабермас // Вопросы фи-
лософии. – 1992. – № 4. – С. 41–52.
2. *Byatt A. S.* On Histories and Stories: Selected Essays / A. S. Byatt. – London : Vintage,
2000. – 196 p.
3. *Charles R.* Where Angels Fear to Tread and Western Armies, Too / Ron Charles // The
Christian Science Monitor. – August 29. – Boston, 2002.
4. *Himmelfarb G.* Telling It as You Like It: Postmodernist History and the Flight from
Fact / Gertrude Himmelfarb // The Postmodern History Reader / [ed. Keith Jenkins]. – London
and New York : Routledge, 1997. – P. 158–174.
5. *McHale B.* Postmodernist Fiction / Brian McHale. – London and New York : Routledge,
2003. – 264 p.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

УДК 821.111 – 321.4

А. К. Титюк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЖІНОЧИЙ ДЕТЕКТИВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

**Стаття присвячена визначенню місця жіночого детективу в сучасному літера-
турному процесі. Розкрито особливості розвитку жіночої прози та її типологію у кон-
тексті світової літератури.**

Ключові слова: жіноча проза, жанр, детектив, жіночий детектив, гендер.

**Статья посвящена определению места женского детектива в современном лите-
ратурном процессе. Раскрыты особенности развития женской прозы и ее типология
в контексте мировой литературы.**

Ключевые слова: женская проза, жанр, детектив, женский детектив, гендер.

**This article is devoted to the defining of the place of the women's detective in modern
literary process. The peculiarities of the development of women's prose and its typology in
the context of world literature.**

Key words: women's prose, the genre, detective, women's detective, gender.

На початку третього тисячоліття людство зазнає низки кардинальних змін,
однією з яких є перехід до нового типу культури, що ґрунтується, крім усього ін-
шого, і на принципах статевої рівності. Останнім часом кількість творів, написа-
них авторами-жінками, безупинно зростає. Та це не викликає здивування, тому
що жінки бажають зайняти своє місце в літературі, де протягом багатьох сто-

літь домінували чоловіки, та довести, що їх творчість потрібно оцінювати не за біологічними ознаками, а за професіональними якостями, креативністю та талантом. Оскільки жіночий соціокультурний досвід не посів належного місця в системі суспільних цінностей, жінки сучасної епохи намагаються описати свою модель видіння та розуміння світу. Популярність гендерної проблематики, активізація феміністичних досліджень та неоднозначність оцінок цих процесів, які відбуваються у міжстатевих стосунках, мотивують актуальність обраної теми.

Тривалий час існували суперечності у визначенні жіночої літератури. Дослідники та науковці сперечалися про те, чи треба розглядати жіночу літературу окремо та які твори доречно відносити до цієї категорії літератури. Дуже доречним є визначення Г. Улори, яка стверджує, що «жіноча література – це художні твори, створені жінками. Отже, жіноча література вміщає різні за стилем, жанром, видом, ступенем і мірою таланту та впливу на літературний процес тексти, що поєднані за одним єдиним чинником – статтю автора» [5, с. 8].

Багато вітчизняних та зарубіжних публіцистів визнають, що формування і розвиток нової жіночої літературної творчості і зародження гендерних досліджень стали чи не найбільш цікавим і динамічним у своєму розвитку явищем культурного життя ХХ століття. Сучасні вітчизняні письменниці та критики (Н. Габрієлян, Т. Морозова, К. Трофімова, І. Савкіна та ін.) під жіночою прозою розуміють прозу, написану жінками, але при цьому вони прагнуть виявити і змістовне наповнення поняття, пов'язане з її проблематикою і поетикою, зрозуміти явище як типологічне. Як пише письменниця та критик І. Л. Савкіна: «Найцікавіше в жіночій літературі – те, що є тільки в ній і ніде більше: образ жінки, побачений, осмислений і відтворений самою жінкою» [1, с. 65].

Важливим є питання взаємозв'язку жіночої прози та фемінізму. Треба зазначити, що ці два поняття дуже часто переплітаються, набувають схожих, майже однакових рис. На думку Джеремі Хосорна, феміністична критика спромоглася показати шляхи, якими чоловіче бачення реальності втілювалося у більшості художніх творів: «жінки зображуються лише через стосунки з чоловіками, а також крізь призму певних стереотипів» [7, с. 146].

Для визначення жіночої літератури неможливо не згадати поняття «гендер». Гендер (на відміну від біологічної статі – sex) розуміється як соціокультурна конструкція – сформована культурою система атрибутів, норм, стереотипів поведінки, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Фінська дослідниця М. Рюткенен зазначає: «Гендер створюється у відношенні до соціокультурної ситуації в суспільстві, яка визначає одні риси як жіночні, а інші як маскуліні: ми соціалізуємося в жінок і чоловіків. Це дуже складний процес становлення людини членом суспільства і соціокультурного середовища, де важливу роль відіграє засвоєння дитиною мови» [4, с. 6]. Теорія гендеру дозволяє по-новому інтерпретувати твори художньої літератури, де наочно і глибоко втілюються чоловічий і жіночий погляди на світ (гендерна картина світу), а також висвітлити проблему жіночої творчості, яка і до цього дня вважається значущою і знаходить нові перспективи у зв'язку з успіхами гендерології. Найбільш цікавою в цьому плані є сучасна проза, що відображає сьогоднішній гендерний статус жінки і чоловіка, особливості гендерної поведінки, гендерні конфлікти наших днів.

Сучасна жіноча проза являє собою новий досвід у розвитку традиційної художньої культури. Вона відстоює новий мовний і художній простір. «Жіноча» література позиціонує себе як своєрідне і незалежне культурне явище, яке підкреслює інший підхід жінки до літературної діяльності. Витоки гендерної філософії загалом та літературних творів гендерного спрямування знаходяться далеко поза межами ХХ століття. Але свого поширення набули лише наприкінці його з розквітом масової літератури. Особливої уваги заслуговує такий жанр жіночої літератури як жіночий детектив. Треба зазначити, що детективна проза, написана

жінками, супроводжувала американський і англійський детектив мало не з самого початку його заснування, з 40-х років XIX століття, коли читач отримав перші детективні розповіді Е. По («*The Murders in the Rue Morgue*» (1841), «*The Mystery of Marie Rogêt*» (1842), «*The Gold-Bug*» (1843), котрого вважають основоположником детективного жанру. З того часу поліці, на яких стоять детективні книги зарубіжних дам, помітно подовжилися.

Першими на арену детективного жанру увійшли авторки зарубіжних країн. На наш погляд, особливо відзначилися письменниці Великобританії, адже тут творила не тільки королева жіночого детективу Агата Крісті з її Еркюлем Пуаро і міс Марпл, а й Д. Сейрес, Ф. Д. Джеймс, Дж. Хейер, Н. Марш і десятки інших письменниць. Американські читачі захоплювались книгами Е. Маккой, М. Трумен і Мері Кларк. Їх романи залишаються такими ж популярними, якими вони були у 30-ті рр. XX ст., коли жанр детективу був на вершині свого розквіту. У Франції особливої уваги вимагає Дафна Дюмор'є зі своїми містико-детективними книгами. Швеція подарувала світові кримінальну письменницю Марію Ланге з її чотирма десятками детективних романів, а Польща – Іоанну Хмелевську.

На вітчизняному просторі, який славився своїми великими письменниками, багато десятиліть не було жодної більш-менш відомої читачеві представниці пригодницької літератури й особливо того її виду, який називається детективом. Але за останні декілька десятиліть, з 1991 року, коли засновниця і сучасна російська Агата Крісті Олександра Мариніна (справжнє ім'я Марина Алексеева) опублікувала свою першу книжку – «*Шестикрилий серафим*» (1991), вийшло в світ понад 200 книг десятків авторів і жіночий кримінальний та детективний роман назавжди закріпився у вітчизняній літературі. Після Мариніної з'явилась велика кількість інших імен, наприклад Марина Серова, Ірина Зарубіна, Дар'я Донцова, Тетяна Полякова та інші. Причиною, чому з початку 1990-х рр. цей жанр переживає бум, є, можливо, те, що це єдиний жанр, який безпосередньо реагує на нову реальність і розпад старого державного порядку, який супроводжується зростанням злочинності і насильства.

Дослідниця російської масової літератури з Німеччини Біргіт Менцель, особливо виділяючи роль жінки в розвитку традиційного детективного роману, відзначає, що «в останнє десятиліття тут на перший план вийшли автори-жінки, що знаходять відображення в іншій манері письма, інших рольових прикладах поведінки і моделях дійсності» [2, с. 402].

Деякі критики та літературознавці (Т. Косигіна, В. Разін та ін.) зауважують, що, говорячи про жіночий детектив, ми маємо на увазі не тільки і не стільки книги, написані дамами, скільки свого роду сплав психологічного роману з поліцейським, пригодницького і неодмінно з любовним, «де взаємини дійових осіб, їх характери, їх почуття і пристрасті, що загострилися на крутому життєвому переломі, цікавлять письменника більше, ніж детективна інтрига і традиційна несподівана розв'язка» [3, с. 438]. Таким чином, можна зробити висновок, що не авторство, не наявність головного героя – дами, не поділ на погані і хороші детективи, а особливий настрій, особлива поетика, особливий стиль, структура, мова, манера письма є визначальними для нового виду гостросюжетної літератури.

Як відзначають дослідники жанру, останнім часом кордони детективу, в тому числі й жіночого, розмиваються. Перш за все, у ряду авторів розслідування злочинів, як це і належить у класичному оповіданні, вже не виходить на перший план – воно замінюється довгими розповідями про життя взагалі. Досить часто провідне місце посідає любовна лінія. Критики та літературознавці відзначають, що більшість жінок-письменників відмовляються від консервативних методів розслідування, і вони прагнуть покласти значне навантаження на головних героїв – або на слідчих, або на самих убивць – на їх почуття та емоції. Авторки піднімають естетичний рівень за рахунок опису правової процедури. Сьюзен Роуланд підкреслює

цю зміну структури детективного жанру, і «це виражається у зображенні особистої слабкості та уразливості» [8, с. 19] самих детективів, що додає подальшої фемінізації цього жанру. Натомість Хелен Бергмен стверджує, що «звичайні чесно-ти героїні, такі як покірність і пасивність, були замінені рішучістю та самостійністю мислення» [6, с. 89].

Сучасна жіноча література, а особливо детективна, продовжує набувати свого розвитку та популярності й зараз, й існування жінки в цьому суспільстві надає величезні можливості художньо осмислити нездоланні суперечності жіночого духу, її прагнення до самоідентифікації, самореалізації, пошуків гармонії свого буття. Поява нових імен у вітчизняній і зарубіжній прозі сприяє глибшому та більш детальному аналізу творів сучасних українських жінок-детективістів, а тому потребує подальшого ґрунтового дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Жена, которая умела летать (сборник прозы русских и финских писательниц). – Петрозаводск : ИНКА, 1993. – 427 с.
2. Менцель Б. Что такое популярная литература? Западные концепции высокого и низкого в советском и постсоветском контексте / Б. Менцель // Новое литературное обозрение. – 1999. – № 40. – С. 391–407.
3. Разин В. М. В лабиринтах детектива : очерки истории совет. и рос. детектив. лит. XX в. / В. М. Разин. – Саратов, 2000. – 621 с.
4. Рюткэнен М. Гендер и литература: проблема «женского письма» и «женского чтения» / М. Рюткэнен // Филол. науки. – 2000. – № 3. – С. 5–17.
5. Улюра Г. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства // Гендерні студії в літературознавстві: [навч. посібник] / Г. Улюра ; за ред. В. Л. Погребної. – Запоріжжя : Запор. нац. ун-т, 2008. – С. 6–20.
6. Bergmann H. Between Obedience and Freedom, Woman's Role in the Mid-Nineteenth Century Industrial Novel. University of Goteborg / H. Bergmann. – 1979. – 169 p.
7. Hawthorn J. Studying the Novel / J. Hawthorn. – Oxford University Press Inc., New York, 2001. – 184 p.
8. Rowland S. From Agatha Christie to Ruth Rendell / S. Rowland. – Palgrave Macmillan, 2001. – 236 p.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.